

A társadalomtudományokat jelentősen befolyásolja a társadalom alakulása, fejlődéspályája. Mindezek kihatnak a használt elméleti modellekre, módszertanra. A hatás természetesen kölcsönös: a szociológiai beszédmód „alakíthatja a valóságot”, ha a „kiindulópontját nem a marxizmus képezi (sem tematikailag, sem nyelviileg), hanem a hétköznapi élet” (Kuczsi, 1992:16). Mivel a társadalomban „a dolgok nem azok, amiknek látszanak” (Berger, 1963:23), a szociológia tárgyát is az a mód határozza meg, ahogyan egy társadalomban ezeket a dolgokat megközelítik. Ez így van a romániai szociológia esetében is, ezért a megjelent tanulmányok – így a Sociologie Românească tanulmányai is – többek egyszerű „szövegeknél”: tartalmazzák a szociológiai beszéd nyilvános használatának a szabályszerűségeit, illetve a beszéd megfogalmazásának a társadalmi kontextusát is.

1989 után a román társadalomtudományoknak, s kitüntetett helyen a szociológiának – a térség többi országától eltérően – „nem az a problémája, hogy „megállja a helyét” egy mintaként szolgáló piacon, hanem az, hogy „átértékelje a társadalomban elfoglalt helyét, szerepét” (Lőrincz, 2002:109). Ugyanis, például Magyarországtól eltérően, ahol a szociológiai beszédmód hozzájárult a rendszerváltáshoz, Romániában a társadalomtudományok művelői, az akadémiai elitek mindig szoros kapcsolatban álltak az állammal, azzal kollaborálva/kiszolgálva (Mungiu-Pippidi 2002, Kligman, 1998). Ennek történelmi okai vannak. A modern Románia kialakításáról szóló vita egyidős a újabbkori román állammal: román gondolkodástörténet központi témája a modernizáció kérdése, annak szükségessége, a különböző lehetséges útjai (lásd Zeletin, 1927; Motru, 1940 vagy Lovinescu, 1972 stb.).

A szociológia 1920, Nagyrománia megalakulása után kezdett el erőteljesen ezzel a kérdéssel foglalkozni, a húszas években alakult ki az a fiatal szakembergárda, akik a Monográfikus Iskola néven teremtették meg a mindmáig ható hagyományt. A román szociológia lényegében a Dimitrie Gusti nevével fémjelzett csoportosulással jött létre, amely tudatosan interdiszciplináris jelleggel működött (főleg falukutatással és -fejlesztéssel foglalkozott), hangsúlyozott intervencionista céllal. Ez az első szakasz a második világháború végével hanyatlásnak indul, majd 1948-49 körül, a kommunista hatalom konszolidációja nyomán véget is ért, s 1965-ig nem is beszélhetünk szociológiai kutatásokról, műhelyekről. Ekkor a központi politikai vezetés úgy döntött, hogy a szociológia többé nem „burzsoá áltudomány” és megkísérelte – sikerrel – a szociológiát és a szociológusokat a maga oldalára állítani. Ez olyannyira sikerül, hogy a szociológusok (becslések szerint 1975-ig körülbelül 400 szociológust képeztek; Lőrincz, 2002) munkáját a rendszer teljes mértékben felhasználhatta saját céljaira, főleg az erőltetett modernizáció tervezésére és kivitelezésére (Kligman, 1998). A hetvenes évek közepén – a kínai kulturális forradalom mintájára s abból ihletődve – a kommunista vezetés hirtelen hiteltelennek és károsnak minősítette a szociológiát, illetve a szociológusokat. 1989 után a román szociológiai kutatás és

oktatás számára a hirtelen és váratlan helyzet új perspektívákat nyitott ugyan, de a kommunista állammal való szoros kapcsolatuk zavarodottságot jelentett, ami mindmáig érződik (Péter, 2002a; Lőrincz, 2002, Kiss, Sólyom, 2002). 1989 után megalakultak a szociológia szakmai műhelyei (főleg közvélemény-kutató intézetek, a mindenkori kormánynak információkat szolgáltató kisebb intézetek), beindult a szociológusképzés, folyóiratok jelentek meg. A fontosabb egyetemek, ahol szociológusi diplomát lehet szerezni: a Bukaresti Tudományegyetem, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a Iaşi-i Ioan Cuza Tudományegyetem, illetve a temesvári Nyugati Egyetem, valamint a Nagyváradai Egyetem és a Brassói Tudományegyetem.

Ebben a kontextusban jelenik meg a „szemlézett” lap, amit hivatalosan a Román Szociológus Társaság ad ki, de amely egyben a bukaresti egyetem Szociológia Karának lapja is. A „Sociologie Românească” elsősorban a román társadalom problémáinak az elemzését szolgálja – áll a szerkesztőbizottság által jegyzett bemutatkozásban. A lapot 1936-ban alapította Dimitrie Gusti, azonban rendszeres megjelenése politikai és ideológiai okokból a második világháborútól szünetelt. A Sociologie Românească 1990-ben indult újra Ion Ungureanu vezetésével, 1996-ig létezett, aztán 1996 és 1999 között anyagi okokra hivatkozva a szerkesztőség nem jelentette meg a folyóiratot, 2000-ben újraindult.

A lap tematikái a következők: politikai szociológia (demokratizáció, civil társadalom problematikája, demokratikus intézményrendszerrel, kormányzattal szembeni bizalom kérdései), modernizáció, gazdaságszociológia (a közpénzek elosztásának a mechanizmusa, munkahely-keresési és túlélési életstratégiák, gazdasági természetű kollektív cselekvés), az etnicitás, szegénység, család és rokonság-szomszédság illetve a közvélemény jelenségével kapcsolatos tematikák szerepelnek. A tematikák és a kérdésfelvetések elsősorban a romániai átmenetre jellemző problémákra vonatkoznak, ha mégsem, akkor a szerzők igyekeznek rámutatni, hogy milyen kapcsolatban áll a romániai átmenettel. Megtalálható, igaz elenyésző mennyiségben, nyugat-európai téma vagy általánosan elméleti téma (például a Rujou és Ferris-féle szervezetszociológiai írások, elméletek). A tanulmányok döntő többsége empirikus: statisztikai adatfelvétel adatainak a másodelemzésén, vagy csapatban végzett terepmunkán alapszik (tulajdonképpen csupán egy tanulmány nem használ fel semmiféle empirikus adatot). A tanulmányok többsége (kb. kétharmada) statisztikai módszertant alkalmaz, a maradék egyharmad kalitatív adatfelvétel során szerzett adatokat értelmez (résztvevő megfigyelés és interjú). Az utóbbiak – minden jel szerint – az egyetemi hallgatók tanévvégi szakmai terepgyakorlatai alkalmával születtek. A szerzők három nagy körhöz tartoznak: a *bukaresti egyetem oktatói* (kiemelt helyen Dumitru Sandu, aki egyben a lap főszerkesztője is, s akire a második csoport tagjai „mintegy kötelességből” legalább egyszer hivatkoznak is, valamint Vintilă Mihăilescu, aki a terepgyakorlatokat szervezi), a diákok, fiatal doktorandusok és magiszteri hallgatók, akik Sandu vagy Mihăilescu köré tömörülnek (ez az alkalmazott módszertanból illetve a szövegek felépítési szerkezetéből is könnyen kikövetkeztethető). A második kört a „külsők” jelentik, akik az egyetem háttérében működő intézményekben dolgoznak.¹ Megállapítható, hogy a szerzők majdnem kizárólag bukarestiek. A SR főváros-központúságát a szerkesztőség azzal igyekszik ellensúlyozni, hogy a szerkesztőségi tanácsban a „vidéket” képviselő professzorokat vendégszerkesztésre kéri fel: eddig egy Kolozsváron szerkesztett lapszám jelent meg.

1. Elsősorban az ICCV (Életminőséget Kutató Központ) és CURS (Falú- és Városkutató Szociológiai Központ).

Tartalmát elemezve könnyen észrevehető, hogy a szövegek legalább harmada kutatásjelentés „tanulmányosított”, „tudományosított” változata (ez sok esetben expliciten is megjelenik). Például Dumitru Sandu: *Hogyan jutunk el egy szegény faluba?* című írása nagy módszertani apparátus felsorakoztatásával a Román Fejlesztési Alap minősítő kritériumrendszerét bírálja, illetve helyette javasol alternatívát. Hasonló okokból a tanulmányok egy részének problémafelvetése nem eredeti, hanem egy megoldandó probléma által vezérelt, s igen ritkán kritikai hangvételű. A „tanulmányosított” jelentések szerzői olyan oktatók, akik a gyakran a román kormány vagy a Világbank, PHARE stb. megrendelésére dolgoznak, tehát közpolitikai szerepük lehetne. Ez a gyakorlat, a már korábban említett problémát veti fel: román a szociológus szerepének a problémáját a társadalmi átmenetben, valamint a szociológia és a kormányzat/állam kapcsolatának a problémáját. „A társadalomismerő és irányító szakembernek, mint olyannak ez a hagyománya a mai napig a román szociológia legfontosabb jellegzetessége. Normális körülmények között a román szociológus mindig igyekezett jó kapcsolatokat fenntartani a hatalmi-döntési ágazat embereivel, vagy legalábbis rendszeresen kommunikálni velük” (Lőrincz, 2002:110). A Monografikus Iskolára visszavezethető hagyomány mellett az egyetemi rendszer által kínált anyagi juttatások alacsony mértéke² szintén ebbe az irányba hat: a kritizáló, „ellenzéki” szociológus anyagi juttatásoktól esik el, s nem vehet részt a társadalomalakító folyamatokban, nincsenek rá meg az eszközei (uo.). Ezért majdnem természetes, hogy a lap hasábjain egyáltalán nincsenek szakmai jellegű viták, nincsenek módszertani, paradigmaticus „ütköztetések”. Ez talán abból is fakad, hogy a lapot egyáltalán nem terjesztik az akadémiai mezőnyön belül sem, és nem jut el alternatív szakmai körökhöz³.

A 2002-es év SR lapszámaiból két tanulmány mindenképpen túllép az általános minősítésén. Az egyik a már említett Paula Tufiş: *Társadalomstruktúra és etnicitás* tanulmánya, a másik a Dorel Abraham és Sebastian Lăzăroiu: *A választások és a közvélemény-kutatások* című tanulmánya. Az utóbbi szöveg szerzői aktív közvélemény-kutatók, egyben oktatók is. Tanulmányukban azt a már-már klasszikusnak mondható kérdést boncolgatják, hogy a romániai 2000-es választások során hatottak-e a közvélemény-kutatások eredményeinek a nyilvánosságra hozatala, más szavakkal befolyásolják-e a közvélemény-kutatási eredmények a szavazati opciókat. A kérdésfeltevés és a megszokott válaszok sem újszerűek (lásd például Girard-Stoetzel, 1977), viszont romániai mezőnyben, ahol a közvélemény-kutatások gyakoriak, és a sajtó és a politikai mezőny szkepszise is jelentős, az írás a kevés szakszerű elemzések egyike. A szerzők elemzésük következtéseként azt az állítást fogalmazzák meg, hogy „elégge iskolázottnak kell lennie a választónak ahhoz, hogy figyelje a mérések eredményét (legyen informált) de nem túl iskolázottnak, hogy azok hassanak is rá”.

A gazdaságszociológia az egyik preferált tematika, ezzel kapcsolatos írások rendszerint a *Társadalmi atlasz* rovatban szerepelnek. Georgiana Pop írása *A közpénzek elosztásának a mechanizmusai és problémái* egy politikailag is aktuális kérdésre koncentrálna: éspedig, hogy mennyi pénzt adnak a költségvetésnek, illetve kapnak a különböző földrajzi és kulturális régiók országos költségvetésből? A redisztribúció és a pénzmozgások leírása után a szerző arra a következtetésre jut, hogy a gazdagabb történelmi régiók (például Bánát, vagy Erdély) átlagosan valóban több for-

2. A romániai felsőoktatási rendszerben egy tanársegéd átlagosan havi 110 Euro körül keres, egy adjunktus kb. 180 Eurót, a docens és eöbödötánár fizetése sem haladja meg a 300 Eurót.

3. A Sociologie Românească-ért jelen sorok szerzője 2002 decemberében személyesen leutazott Bukarestbe, a szerkesztőségbe. Alternatív körön – eléggé elnagyoltan – más egyetemi és akadémiai központokat értek.

rással járulnak hozzá a közös költségvetéshez (mint például Moldva), viszont ebből a pénzből a régió belüli hátrányos helyzetű térségeket is támogatják. Érdekes kiemelni a tanulmányból néhány számot⁴: Botoșani megye 350,7 százalékkal kap többet a központi költségvetésből mint amennyivel hozzájárul, ez Vaslui megye esetében 289 százalék, Călărași esetében 245 százalék, Suceava esetében 213 százalék, Hargita 123, Kovászna 105 százalék. A gazdagabb megyék esetében a számok a következőképpen alakulnak (mennyivel kapnak kevesebbet, mint adnak): Bukarest 16 százalék, Kolozs 41 százalék, Temes 52 százalék stb.

Diana Macri *Hogyan találisz munkahelyet Roșiori de Veden?* korrekt, terepmunkára épülő „új-hullámos” tanulmány. A granovetteri hálózatelemzési hagyományra építve elemez, és megállapítja, hogy a gyenge kötések és a hidak képezik azokat a kapcsolatokat, amikre az általa elemzett mono-indusztriális⁵ kisváros munkahelykeresői alapozhatnak. Ugyanebbe a regiszterbe tartozik bele Cosmin Radu *Crângeniből Spanyolországba: vállalkozások, adventisták és cirkuláris migráció* esettanulmánya is. Radu amellet érvel, hogy a vallásváltás (görögkeletiek adventista hitre tértek át főként anyagi meggondolásból) egy gazdasági természetű, racionális döntés volt, amit a vendégmunkával járó erőforrásokhoz való hozzáférés motivált. A vallásváltás egyben a viselkedési minták megváltozását is jelentette Crângenbe, ami főként a gazdasági tevékenységekben nyilvánul meg. Ehhez hasonlóan érvel Vlad Grigora *Mobilitási stratégiák Sâncraion* című tanulmányában. A gazdasági szerkezetváltozás következtében beállt életszínvonal csökkenés ellensúlyozására az elsőgenerációs călaniak (válságos helyzetben levő bányaváros lakói) felújítják kapcsolataikat a környező falukkal, elsősorban a rokonsági hálózatokra alapozva, mintegy „felélesztve” azokat. A szerző kronológiailag öt szakaszt határol be a Călan és a környező falvak közötti kapcsolatok alakulásában, amely összefügg az erőltetett iparosítással (falú-város migráció, hatvanas évek), a bányavállalat fénykorával (a lakosság stabilizálódása, hetvenes évek stb.), a válság első jeleivel (a lakosság csökkenése a nyolcvanas években), a változás (kilencvenes évek eleje, hangsúlyos lakosságcsökkenés, város-falu migráció) illetve a válsággal, a kilencvenes évek közepe óta. Ez utóbbi szakasz a „defenzív tradicionalista” gazdasági stratégiák alkalmazását hozta maga után. Ugyanakkor megemlítenő a gazdaságszociológiai írások között Alexandra Mihai több-kevesebb sikerrel járó kísérletét egy Dâmbovița-i gyümölcsstermesztő szervezet működésének a bemutatására (194-214).

A 2001-es Sociologie Româneascăban megjelent szövegek többsége szorosan kötődik a romániai átmenet gazdasági és politikai vetületeihez – akárcsak a közbeszéd –, így ebben az értelemben az átmenet egyik lehetséges szociológiai olvasatát kapja az olvasó. Ugyanakkor még mindig markánsan jelen van az „intervencionista” jelleg, más szavakkal az a szándék, hogy a szociológiai írások (és implicite a szociológusok) végső célja a döntéshozókkal közösen „elvégzett” modernizáló szerep. Ez inkább a modernizáció témájú tanulmányokból kikövetkeztethető. Lopva ugyan, de a protokronista hagyomány is fellelhető a lap hasábjain: Cornel Cârțână: *Struktúra és társadalmi rétegződés. Román szociológiai hozzájárulások a társadalmi változás és társadalomfejlődés elméletéhez* című írását a rétegződésről Daniel Chirot megállapításával kezdi, aki egy 1978-ban megjelent kötetben arra a következtetésre jut, hogy a húszas években a román szociológusok azokról a kérdésekről vitáztak a hazai akadémiai mezőnyben, amiről a hetvenes évek amerikai

4. 2001-es adatok.

5. A romániai hivatalosan a hét legválságosabb övezet a következő: Nyugati Érchegeység (bányászat), Nagybánya (színesfém feldolgozás), Szeben-Kiskapus (vegyipar), Prahova Völgye (petrokémiai ipar), Vajdahunyad-Kalány (kohászat), Zsil Völgye (szénbányászat), Brassó komplex övezet. Forrás: www.gov.ro

szociológiája beszélt (Chirot, 1978) A szerző természetesen azt sem mulasztja el megjegyezni, Ilie Bădescu (1996) hivatkozva (aki a RSzT elnöke), hogy a román szociológia négy lényeges ponton járult döntően hozzá a szociológia egyetemes fejlődéséhez: az evolucionista gondolkodásban (a tartalom nélküli formák elmélete), az interakcionista szemléletben (Motru környezeti szellem – „mediul sufletesc” – elmélete), a társadalmi dramaturgiában (a „homlokzat emberének” – „a omului de fațadă” – elmélete), illetve a fenomenológiai szociológiához (Speranția írásai révén). Az ilyen „szolid” előzmények természetesen hatással vannak a szövegek jellegére, és csekély kritikai hangvételükre. A kritikai jelleg teljes hiányát a tanulmányok szerkezeti felépítése is kiemeli: többsége egy általános – olykor „előadásos” és „skolasztikus” – elméleti bevezető után következik az empirikus anyag feldolgozása, elemzési kísérlete. Ez utóbbi viszont sok esetben teljesen eltekint az elméleti bevezetőtől, hiányzik a forráskritika, valamint az alkalmazott módszertan korlátainak leírása. Így az adatelemzés és a következtések a tanulmányok körülbelül egyharmada esetében teljesen elszakadnak a (túlságosan is hosszú, sokszor oda nem illő) elméleti megalapozástól. Ez utóbbi mintha arra engedne következtetni, hogy a szerzők szem elől tévesztik a célközönség összetételét: mintha nem a román szociológiában értő közönséget céloznák meg, hanem az egyetemi hallgatókat. Az átlagos tartalom színvonalához képest talán túl igényes a Sociologie Românească fejlődésben szereplő címke: a Román Szociológiai Társaság lapja.

Ezzel párhuzamosan azonban megjelenik egy problémaérzékenység, ami leginkább a gazdaságszociológiai írásokban, illetve a politikai témájú írásokban érhető tetten, akárcsak a térség többi országában (lásd Lengyel, 1995). Mindezek arra engednek következtetni, hogy a szociológia is – habár a jelek szerint eléggé lassú – átmenetben van, talán mégis elindul(t) a normalizálódás útján.

FORRÁSJEGYZÉK

- Bădescu, Ilie (1996) *Istoria sociologiei contemporane. Vol I. (A jelenkori szociológia története)*. Bukarest: Eminescu
- Berger, Peter L. (1963) *Invitation to Sociology*. New York: Anchor Books
- Chirot, Daniel (1978) „Social Change in Romania”. In Jovitt, K (szerk.) *Social Change in Romania 1860–1940*. Berkley: Berkeley University Press
- Kiss Tamás, Sólyom Andrea (2002) „Regionális ellentétek és a központ hangjai. A román szociológia helye és helyzete a kilencvenes években” In *Mi újság a Kelet-Közép Európai szociológiában?* Budapest: Teleki László Alapítvány
- Kuczi Tibor (1992) *Szociológia, ideológia, közbeszéd*. Budapest: Scientia Humana,
- Larionescu Maria (2001) *The State of Romanian Sociology since 1989*. Budapest: Collegium Budapest
- Lengyel György (1995) „A kelet-európai gazdaságszociológiáról” In *Szociológiai Szemle 4*.
- Lovinescu, Eugen (1972, első kiadás: 1924-25) *Istoria civilizației române moderne (A modern román civilizáció története)* Bukarest: Editura Stiintifica
- Lőrincz D. József (2002) „A társadalomtudományok helyzete Romániában 1989 után”. In *Mi újság a Kelet-Közép Európai szociológiában?* Budapest: Teleki László Alapítvány
- Mungiu-Pippidi, Alina (2002) *Politica după comunism (A politika a kommunizmus után)*. Bukarest: Humanitas

Péter László (2002a) „Az Aranykorszak örökösei. A politikai szellem fenomenológiája. Tanulmány a romániai átmenetről a kolozsvári BBTE diákjainak politikai kultúrája példáján”. In. *WEB. 2002(1).10.*

Rădulescu-Motru Constantin (1940) *Timp și destin (Sors és idő)*. Bukarest: Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II.-lea”.

Zeletin, Ștefan (1927) *Neoliberalismul (A neoliberalizmus)*. Bukarest: Nemira